

Gutsol A. V. Discipline "Museology" as a component of the formation of professional competence of future specialists in tourism

In the article the role and place of discipline "Museology" in the structure of training for the specialty "Turyzmoznavstvo (tourist activity)". Determined that the indicated discipline is a professionally-oriented sampling for students. Emphasized that currently the students who chose to study travel, hotel and restaurant wing, pushing extremely high requirements dictated by the growth vybahlyvosti consumer travel services, tourism and the intensification of information flows.

The article stated that the museum is currently gaining popularity again, resulting in the opening of new museums as well as the revival of existing ones. This trend is due to the fact that modern man seeks to generate new feeling enriched spiritually, to know the present and the past. This problem is best solved Museum. That is why the study of the subject "Museology" extremely urgent and important task today for future expert. In the article the content of lectures, which are as acquainted with the organization, structure and foundations of the museum, museum exhibits, cultural, educational and recreational work of museums. Practical exercises designed to develop skills and the ability to create museum exhibits, maps of "history exhibit," highlight the most atraktyvnyh exhibits and more. Through self-study students improve the skills of self-treatment material, its synthesis and classification, they learn to analyze the system of museums in Ukraine.

Key words: museum, attraction, exhibit, recreational robot.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.035.6

В. В. Желанова

**СИСТЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВІДУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ІЗ ЗОНИ АТО**

Драматичні події, що відбуваються сьогодні на сході України, руйнують звичну картину світу як у частини дорослого населення країни, так – і це слід особливо підкреслити – у дітей і підлітків. Діти стали свідками військових дій, боїв і загибелі людей. Багато з них у зв'язку з переселенням сімей в західні, центральні та інші регіони змінили звичне середовище і вимушені відвідувати нові дитсадки, школи, інколи навіть опановувати іншу мову. Вантаж болю, страждань, пережитих на територіях, непідконтрольних українській владі вони принесли з собою і на мирні території.

Про масштаби цієї драми неважко судити за даними офіційної статистики. В Україні в даний час близько півтора мільйона тимчасово переміщених осіб. Дітей серед них – близько 200 000. За даними ЮНІСЕФ, до 60% наших неповнолітніх співгромадян в зоні АТО отримали різного роду психологічні травми.

Немає сумніву в тому, що центральними державними інститутами, органами влади практично всіх областей України вже реалізовано і реалізується в даний час цілий комплекс реабілітаційних заходів, спрямованих на надання допомоги громадянам, у тому числі юним громадянам України, які опинилися в непростій ситуації. У цьому контексті можна стверджувати, що останнім часом в країні склалася система соціально-економічної роботи з тими, хто на собі випробував весь драматизм зони АТО. Разом з тим, очевидно й інше: психолого-педагогічна допомога дітям і підліткам, у тому числі реалізація заходів з подолання посттравматичних синдромів, фобій, відповідна особливостям пережитого періоду корекція системи освіти – по цим і іншим складовим реабілітаційних заходів є ряд проблем, вирішення яких, вважаємо, вимагає більш пильної уваги педагогів та психологів. При цьому однією з найбільш важливих проблем є розробка системи психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку, що переселилися із зони АТО.

Становлення системного підходу, розробка його філософських аспектів й обґрунтування методологічних функцій пов'язано з працями В. Афанасьєва, І. Блауберга, Н. Мойсєєва, В. Садовського, А. Уємова, Е. Юдіна. Можливості системного підходу щодо дослідження педагогічних явищ представлені у працях А. Корольова, Н. Кузьміної. Різні аспекти проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей досліджували Т. Азарова, Е. Александровська, Є. Афанасьєв, М. Битянова, Н. Васильєва, І. Гафуров, Л. Колтирева, О. Львова, О. Матвєєва, О. Рудякова, С. Щепіна та ін. Позитивну динаміку досліджень з проблеми психологічної допомоги дітям й підліткам демонструють вчені та фахівці Соціально-психологічного методичного центру з реабілітації Інституту соціальної та політичної психології, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ, Української асоціації фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій і деякі інші установи та організації. Проте, слід зауважити, що проблематика, пов'язана з прогнозуванням соціальних проблем, які „діти війни” створюють суспільству, з психолого-педагогічним супровідом зазначеної категорії дітей розробляється не достатньо. Можливо позначається недостатність інформаційних масивів, обмеженість доступу дослідників у зону АТО. Утім, безпосередньо на місцях, є цікаві напрацювання фахівців органів соціального захисту населення, дитячих психологів-практиків, волонтерських та інших аналогічного характеру організацій в Лисичанську, Сєвєродонецьку, Слов'янську, цілому ряді інших міст і районів Луганської та Донецької областей. Так, в Лисичанську досить

продуктивно діє програма соціально-психологічного супроводу дітей, які потрапили в кризову ситуацію. Співробітники психологічної служби беруть активну участь у волонтерській роботі, допомагають сім'ям, постраждалим від військових дій. Крім надання психологічної допомоги, вони збирають кошти, речі для сімей вимушених переселенців. Проте окремого вивчення потребує проблема психолого-педагогічного супроводу дітей-переселенців молодшого шкільного віку із зони АТО.

Мета статті проаналізувати систему психолого-педагогічного супроводу дітей-переселенців молодшого шкільного віку із зони АТО.

Визначимося з ґрунтовними позиціями представленої статті.

1. Реалізація психолого-педагогічного супроводу дітей із зони АТО ґрунтується на положеннях особистісно зорієнтованого, антропологічного, гуманістичного підходів, відповідно до яких метою освіти є цілісний, різнобічний розвиток особистості; на ідеях аксіологічного й смислового підходів, що пов'язані з реалізацією ціннісно-смислового ставлення до дитини; на позиціях діяльнісного й суб'єктного підходу, що передбачають залучення дітей до різних видів діяльності, яка базується на їх суб'єктній активності та ініціативності; на ідеях системного підходу, відповідно до яких психолого-педагогічний супровід розглядається як система.

2. Відповідно до підходів Н. Кузьміної щодо сутності педагогічної системи як безлічі взаємопов'язаних структурних й функціональних компонентів [1], в структурі психолого-педагогічного супроводу ми виокремлюємо структурну складову, що пов'язана з метою, суб'єктами супровідного процесу, засобами комунікації між ними та функційну складову, що представлена гностичним, проектувальним, організаційним та комунікативним компонентами.

3. Уявляється актуальним переосмислення певних канонів вікової психології (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Д. Ельконін), пов'язаних з кризою 7 років, з психологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку, з рушійними силами та віковими можливостями їх особистісного розвитку з урахуванням, так званого «синдрому Донбасу», тобто трансформацій, що відбуваються в дитячому соціумі й, відповідно, в психіці дітей в результаті драматичних подій, травматичних ситуацій, які пережили діти і підлітки на сході України. Оскільки стратегії кризової психології суттєво відрізняються від класичної психології.

4. Етимологія терміна «супровід» пов'язана з глаголом «супроводжувати», що означає «... йти, їхати разом з кимось як супутник» [2, с. 611]. Виходячи з цього, психолого-педагогічний супровід молодшого школяра-переселенця із зони АТО – це системна діяльність вчителя початкових класів та практичного психолога, спрямована на створення комплексної системи організаційних та психолого-педагогічних умов, що сприяють ефективній реабілітації після перенесеного «військового стресу», профілактиці психічних та

поведінкових відхилень, успішній адаптації та інтеграції дітей в новий соціум, нормалізації сімейних стосунків.

Отже, базуючись на окреслених позиціях, розглянемо систему психолого-педагогічного супровіду молодших школярів-переселенців із зони АТО.

Метою цієї системи є реабілітація дитини після «військового стресу», попередження, профілактика психічних відхилень, пов'язаних зі станом тривоги й страху та дивіацій у поведінці, створення умов для ефективної адаптації до нового навчального закладу, до нової системи стосунків з однолітками та вчителем, а також умов для повноцінного розвитку особистості молодшого школяра.

Суб'єктами супровіду є педагоги, психологи, об'єктами – молодші школярі, які попали у складні життєві обставини й мають емоційні розлади та їх батьки. Проте така диференціація є умовною, оскільки відповідно до положень діяльнісного й суб'єктного підходів діти є також активними учасниками зазначеного процесу.

Засоби педагогічної комунікації як структурний складник пропонованої системи представлені індивідуальними та груповими бесідами з дітьми та їх батьками, консультаціями, психолого-педагогічною освітою, іграми. Проте найбільш ефективною формою надання допомоги молодшим школярам є проведення психолого-педагогічного консилиуму. Ця форма роботи стосується як дітей переселенців так і дітей, які навчалися в даному закладі та в яких виникли проблеми у зв'язку із сучасною соціально-політичною ситуацією. Психолого-педагогічний консилиум дозволяє об'єднати зусилля педагогів, працівників психологічної служби та інших суб'єктів навчально-виховного процесу, які зацікавлені в успішному навчанні і повноцінному розвитку дітей, намітити цілісну програму індивідуального супроводу та адекватно розподілити обов'язки і відповідальність за її реалізацію.

Такими є структурні компоненти системи психолого-педагогічного супровіду молодших школярів із зони АТО.

Розглянемо функційні складові зазначеної системи.

Гностичний компонент пов'язаний з діагностико-аналітичною діяльністю педагога та психолога, що передбачає діагностику й вивчення особистості учня; систематичне відстеження його психолого-педагогічного стану й динаміки особистісного розвитку. При цьому варто відзначити, що особливо вразливою групою вважаються жінки та діти із соціально незахищених категорій населення; сім'ї, члени яких загинули або були поранені в ході трагічних подій, зокрема, вдови, які залишилися єдиними годувальниками родин; сім'ї військовослужбовців, які стають внутрішніми мігрантами. Надзвичайної уваги потребують діти із сімей, в яких загинули їхні рідні та близькі, друзі і знайомі. Працівникам психологічної служби необхідно знати про такі сім'ї, своєчасно надати необхідну психологічну-педагогічну допомогу на підставі попередньої діагностики їх стану.

Проектувальний компонент полягає у цілепокладанні, плануванні, розробці стратегії психолого-педагогічного супроводу молодших школярів, прогнозуванні очікуваних результатів, тобто будується на антиципаційних механізмах.

Організаційний компонент представленої системи спрямований на створення умов для ефективного розвитку молодших школярів та їх успішного навчання, а також умов для надання допомоги дітям, які мають проблеми в психічному розвитку, навчанні в результаті перенесеного «військового стресу».

Отже, вагомою умовою успішності навчання є робота педагогів й психологів з відновлення й підвищення шкільної мотивації. Оскільки безперервна травмуюча ситуація, що пов'язана з інформацією з фронту, з блокадним побутом отруїли у частини дітей мрію про навчання у школі, про красиву шкільну атрибутику, про дорослішання з портфелем у руках. До того ж діти із зони АТО відстають у навчанні, спостерігається зниження концентрації уваги, погіршення пам'яті. Тобто стрес деструктивно впливав на дитячу психіку. Утім на формування й відновлення мотивації дитини до навчання позитивно впливає реалізація індивідуального підходу та створення ситуації успіху, використання вчителем активних форм організації навчального процесу, наприклад парної роботи, ігрових вправ, а також гнучкість навчального процесу, що полягає у його можливості трансформуватися залежно від індивідуально-психологічних особливостей тих дітей, які прийшли навчатися в даний заклад.

Необхідно звернути увагу на організацію психолого-педагогічної та політичної освіти дітей та їх батьків. Проте у цій непростій ситуації дітям варто давати не стільки інформацію, скільки здійснювати їх психологічну підтримку і формувати відчуття стабільності. Найчастіше за питаннями дітей, що стосуються війни, стоїть надія отримати від дорослих безпеку і стабільність.

Бойові дії на сході України розірвали багато сімей. Наприклад, мати з дитиною їде на мирні території, а її чоловік залишається вдома, в зоні АТО. Тобто діти залишаються з одним з батьків. Рідше їх залишають на піклування бабусь, дідусів та інших найближчих родичів. Такі діти знаходяться у стані емоційної (материнської) депривації [3]. Материнська депривація виникає тоді, коли недостатньо задовольняється одна з найсильніших і яскраво виражених потреб дитини – потреба в емоційному зв'язку та в позитивному спілкуванні зі значущими для нього людьми, перш за все, з матір'ю. Тип особистості, який у цьому випадку формується у дитини, можливо представити таким чином: інтелектуальне відставання, невміння вступати у важливі стосунки з іншими людьми, млявість емоційних реакцій, невпевненість у собі, аутизм (замкнутість на собі), неадекватна самооцінка. Тобто є очевидним, що зазначена категорія дітей потребує підвищеної уваги й допомоги з боку вчителів й психологів. Тільки за такою умови можлива хоч часткова компенсація емоційної ушкодженості дитини.

Комплексної допомоги (соціальної, психолого-педагогічної, матеріальної) потребують, так звані, кризові сім'ї (А. Капська). Це категорія сімей, в яких під впливом внутрішніх або зовнішніх факторів склалися несприятливі економічні, соціальні, психологічні обставини, або існує соціальна ізоляція, що тимчасово заважають батькам виконувати обов'язками щодо виховання своїх дітей або належним чином турбуватися про них [4].

Комунікативний компонент системи психолого-педагогічного супроводу молодших школярів із зони АТО пов'язаний із встановленням педагогічно доцільних, позитивних стосунків в системі «вчитель-учень», «учень-учень». Педагогічне спілкування вчителя початкових класів з молодшими школярами із зони АТО мусить бути позбавлено негативних оцінних суджень оскільки є недопустимою вторинна травматизація дітей. Не потрібно навішувати на таких дітей ярлик «проблемна» дитина. Важливо побачити в ній особистість, яка реагує на перенесену втрату й пам'ятати, що значущою психологічною особливістю молодшого школяра є розвинутість мотиву «заохочення і уникнення невдач».

У процесі спілкування з учнями вчитель та психолог мусять сприяти, щоб усі діти в класі знали про те, що в якоїсь дитини постраждали чи загинули батько чи мати. Це дає можливість навчатися дітям висловлювати співчуття і дбайливо ставитися до тієї дитини, яка втратила когось із батьків. При цьому вчителю необхідно «вмикати» свої перцептивні механізми й розпізнавати ознаки, які вказують на те, що дитина переживає втрату або має депресивні прояви.

Педагогічне спілкування вчителя з молодшими школярами із зони АТО спрямовується на надання їм емоційної допомоги у засіб використання таких комунікативних технік, як-от: активне слухання, назва почуттів, розуміння бажань дитини, постановка питань, які спонукають дитину до розмови, встановлення відносин, що базуються на довірі, надання корисного та заохочувального зворотнього зв'язку, вміння концентрувати увагу на можливостях та рішеннях проблем, а не на самих проблемах, спостереження за поведінкою дитини тривалий час, розуміння та правильне використання невербальних засобів вияву почуттів, терпиме та неупереджене ставлення, чуйність та співчуття.

Вагомою умовою успішної адаптації молодшого школяра до нового шкільного колективу, до спілкування з однолітками в системі «учень-учень» є створення емпатійного середовища (термін О. Фаст). Діти відчувають себе краще, коли бачать, що дорослі створюють середовище, в якому є повага та співчуття. Цим дорослий доводить, що йому можна довіряти. Інакше діти не накопичують позитивних почуттів до свого оточення і до свого майбутнього. Інколи можна допомогти, просто вислухавши дитину. Можна запропонувати учням класу, у який прийшов «переселенець» розповісти про свій клас, школу, район чи місто. Дати можливість і дитині розповісти про себе та своє місто чи свій край, про особливості традицій, культуру та інше. Проте у багатьох дітей може

бракувати досвіду говорити про себе, і вони просто не знають слів, якими могли б описати, як і що вони відчувають. Дітям, які зазнали тяжких випробувань, зазвичай важко про них говорити. Діти, які дуже гостро відчули ворожнечу, можуть бути підозріливими, вони можуть не бажати спілкуватися тому, що побоюються, що їх за це будуть сварити. Деяким дітям буває соромно від того, що сталося. У такому випадку варто дуже тактовно запрошувати дітей до діалогу.

Педагог також може спонукати дітей, щоб вони написали про себе, про місце, звідки вони прибули, і про теперішні обставини життя, тобто вели такий щоденник або клеїли вирізки в альбом чи картинки про самих себе. Такі автобіографічні прийоми допомагають розвивати розуміння складних обставин та почуттів. Діти молодшого віку можуть малювати малюнки і разом з дорослими називати їх.

Таким чином, молодші школярі-переселенці – це особлива категорія дітей, що має фізіологічні, психологічні, педагогічні наслідки перенесеного «військового стресу». Це певні фобії, погана успішність або взагалі небажання навчатися, важка адаптація до нового соціуму, кризовий стан сім'ї, у якій виховується дитина, емоційна депривація. Є очевидним, що такі діти потребують комплексної допомоги й підтримки з боку дорослих, які їх безпосередньо оточують. Уважаємо, що запропонована система психолого-педагогічного супроводу молодших школярів-переселенців може сприяти ефективному розв'язанню окреслених у представленій статті проблем. Подальшого вивчення потребує питання психолого-педагогічного супроводу депривованих молодших школярів, що під час війни потрапили в освітні заклади інтернатного типу.

Список використаної літератури

1. Кузьмина Н. В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки / Н. В. Кузьмина // Методы системного педагогического исследования : учеб. пособие / под ред. Н. В. Кузьминой. – Л., 1980. – С. 7 – 45. **2. Ожегов С. И.** Толковый словарь русского языка : 80 000 слов и фразеол. выражений / С. И. Ожегов. – 4-е изд., доп. – М. : ООО «А ТЕМП», 2006. – 944 с. **3. Лангмейер Й., Матейчек З.** Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1984. **4. Соціальний супровід сімей, які оказались в складних життєвих обставинах: Метод. посібник / [П. Д. Зверева та ін.].** – К. : Держсоцслужба, 2006. – 104 с.

Желанова В. В. Система психолого-педагогічного супроводу молодших школярів-переселенці із зони АТО

У представленій статті розкрито систему психолого-педагогічного супроводу молодших школярів-переселенців із зони АТО. Висвітлено сутність феномену психолого-педагогічного супроводу. Схарактеризовано структурні складники пропонованої системи, що пов'язані з метою, суб'єктами супроводу, засобами педагогічної комунікації. Проаналізовано сутність функційних складників даної системи, а саме: гностичного, що

відбиває діагностико-аналітичні аспекти психолого-педагогічного супровіду; проектувального, який пов'язаний з процесом цілепокладання, планування, прогнозування очікуваних результатів; організаційного, спрямованого на створення системи умов для успішної адаптації дітей-переселенців та надання допомоги дітям та їх батькам, що мають різні проблеми; комунікативного, що відбиває специфічні особливості педагогічного спілкування з дітьми-переселенцями в системі «вчитель-учень», «учень-учень».

Ключові слова: система психолого-педагогічного супровіду, молодший школяр-переселенець, «військовий стрес», емоційна депривація.

Желанова В. В. Система психолого-педагогического сопровождения младших школьников-переселенцев из зоны АТО

В представленной статье раскрыта система психолого-педагогического сопровождения младших школьников-переселенцев из зоны АТО. Освещена сущность феномена психолого-педагогического сопровождения. Охарактеризовані структурные составляющие предлагаемой системы, связанные с целью, субъектами сопровождения, средствами педагогической коммуникации. Проанализирована сущность функциональных компонентов данной системы, а именно: гностического, который отражает диагностико-аналитические аспекты психолого-педагогического сопровождения; проектировочного, который связан с процессом целеполагания, планирования, прогнозирования ожидаемых результатов; организационного, направленного на создание системы условий для успешной адаптации детей-переселенцев и оказания помощи детям и их родителям, имеющим различные проблемы; коммуникативного, который отражает специфические особенности педагогического общения с детьми-переселенцами в системе «учитель-ученик», «ученик-ученик».

Ключевые слова: система психолого-педагогического сопровождения, младший школьник-переселенец, «военный стресс», эмоциональная депривация.

Zhelanova V. V. Systema psychological and pedagogical support younger pupils settlers from the area counterterrorist operation

In the present article based on scientifically N. Kuzmina about the nature and structure of the education system as a set of interrelated structural and functional compon disclosed system of psychological and pedagogical support younger pupils settlers from the area counterterrorist operation. Reinterpreted certain canons of psychology related to the crisis seven years, with the psychological characteristics of children of primary school age, with drivers age and capabilities of their personal development based on the so-called "syndrome of Donbass". Deals with the essence of the phenomenon of psychological and pedagogical support as systemic activity of primary school teacher and Psychologist, aimed at creating a comprehensive system of

organizational, psychological and pedagogical conditions which promote effective rehabilitation after perenssenoho "war stress", prevention of mental and behavioral abnormalities, successful adaptation and integration children in the new society, normalization of family relations. Author determined structural components of the proposed system related to purpose entities, by means of educational communication. The essence of functional components of the system, namely the Gnostic reflecting diagnostic and analytical aspects of psychological and educational support; the design, which is associated with the process of goal-setting, planning, forecasting expected results; Organizational aimed at the creation of conditions for successful adaptation of children of immigrants and assist children and their parents with various problems; communicative, reflecting the specific characteristics of pedagogical communication with children settlers in the "teacher-student" "student-student."

Key words: system of psycho-pedagogical support, junior student-immigrant, "war stress", emotional deprivatsiya.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 37.013

Ю. В. Клочан

ТРЕТИРУВАННЯ В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: СУТНІСТЬ, СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Статистичні дані в засобах масової інформації, оприлюднення відеозаписів знущань над дітьми в Інтернеті, збільшення кількості випусків соціальних проєктів, програм по телебаченню («Один за всіх», «Говорить Україна», «Стосується кожного» тощо), присвячених обговоренню підліткової жорстокості, свідчать про загострення проблеми насилля в українському суспільстві. Особливо актуальна проблема третирування в підлітковому середовищі, оскільки підлітковий вік є критичним періодом життя людини. За несприятливих умов впливу найближчого оточення (сім'ї, школи, групи однолітків), трансляції в ЗМІ агресивно-активної форми поведінки особистості як нормальної, притаманні підліткам властивості у процесі становлення їх індивідуальності можуть виявитися в різноманітних негативних поведінкових девіаціях.

Явища третирування, «мобінгу», «булінгу» стали об'єктами дослідження багатьох зарубіжних (Н. Кроуфорд, Х. Лейман, Д. Ольвеус) та українських (О. Дроздов, К. Колодей, О. Корабльова) вчених. Зокрема